

Acta Beregsasiensis
2010/3

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 3. kötet
Том IX, № 3
Volume IX, № 3

УДК 001.2

ББК 72

A-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év második felének magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a történelem, a nyelvtudomány, az esztétika, a pedagógia, a biológia, a gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakoczi-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenyve

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

TÖRDELÉS: Garanyi Béla

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-07-9

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátjai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Tartalom

Nyelvészet, esztétika

CSERNICKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv hivatali/hivatalos használatának esélyei és lehetőségei Kárpátalján az ukrainai nyelvi helyzet és nyelvpolitika kontextusában	9
MIZSER LAJOS: Beregi és ugoicsai helynevek változásai a történelem során.....	25
GAZDAG VILMOS: A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós <i>A kettézárt falu</i> c. dokumentumregényében	29
BÁRÁNY ERZSÉBET: A kárpátaljai ukrán (ruszin) nyelvjárások hungarizmusainak kutatástörténetéből.....	41
BRENZOVICS MARIANNA: Andrej Tarkovszkij és a keleti képfelfogás.....	51

Biológia, gazdaság, népesség

KOHUT ERZSÉBET–HÖHN MÁRIA: A <i>Syringa josikaea</i> élőhelyeinek cönológiai jellemzése Kárpátalján.....	55
KOMONYI ÉVA–MANDZÁK GÁBOR: A GMO hódítása.....	67
REMENYIK BULCSÚ–DÁVID LÓRÁNT: Ecotourism of the Lake Tisza.....	75
KOVÁLY KATALIN: A Kárpátaljára érkező külföldi beruházások.....	81
ДНІСТРЯНСЬКИЙ МИРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ: Регіональна диференціація демографічного розвитку України: чинники формування, параметри та тенденції.....	87
LIPCSEI IMRE–GABÓDA BÉLA–BAJOMI ÉVA: Kárpátaljai és Békés megyei 11–14 éves roma gyerekek életmódjának összehasonlító elemzése.....	91

Történelem, egyház

TESCHMAYER GÁBOR: A konzuli bíraskodás intézménye az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi igazgatásában	109
MOLNÁR FERENC: Adalékok a verhovinai határvidék hadtörténetéhez (1849. március) ..	121
SZÉKELY GUSZTÁV: Ugoicsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében.....	131
KOSZTYÓ GYULA: A külpolitikai gondolkodást alakító sztálini propaganda a kárpátaljai magyar pártlapjában 1946–1953 között.....	143
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a vári és a benei túlélők emlékezetében	151

BOROS LÁSZLÓ: Az Országos Lehoczky-múzeum létrejötte és működésének kezdete (1907–1928)	161
PALLAGI LÁSZLÓ: A Beregsomi Református Egyház történelmi fejlődése a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján	169
SZENDREY ANITA: A beregszászi római katolikus egyház elemi iskolájának élete Pásztor Ferenc ideérkezésétől az I. bécsi döntésig (1932–1938)	179

Recenzió

BAYERNÉ SIPOS MÓNKA–DARCSI KAROLINA: Recenzió Kupa László <i>Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben</i> című tanulmánykötetről	189
---	-----

KOHUT ERZSÉBET* –HÖHN MÁRIA**

A *Syringa josikaea* élőhelyeinek cönológiai jellemzése Kárpátalján

Rezümé A *Syringa josikaea* Jacq. fil. harmadkori reliktum, Kárpátalja flórájának egyetlen paleoendemikus faja. A Keleti-Kárpátok területén őshonos, diszjunkt areájú faj, melynek populációi kisméretűek, egymástól izoláltan helyezkednek el és erősen veszélyeztetettek. Munkánk összefoglalja a magyar orgona irodalomból ismert és általunk megtalált kárpátaljai populációit, arról áttekintő térképet ad, valamint ismertetjük két, a Latorca és az Ung vízgyűjtőjéhez tartozó élőhelyeken végzett cönológiai felvételezés eredményeit. A vizsgált termőhelyek jellegzetesen láperdős területek, ahol *Alnetea*, *Fagetalia* fajok dominálnak, jellemző a dús és fajgazdag cserjeszint, helyenként, vízborítottságtól függően viszonylag gazdag lágyszárú szinttel. A területek flóráját legnagyobb részt eurázsiai és európai elterjedésű fajok alkotják, melyek az atlantikus lomberdő klímára és üde-vizes élőhelyekre jellemzőek. A fajok nagy többsége, pH-igényét tekintve, semleges–enyhén meszes élőhelyeket kedvel. Az élőhely fajai természetes körülményekre utalnak, az adventívек hiányoznak. A hideg lápi körülmények között a fennmaradás érdekében az orgona gyakran erőteljes vegetatív stratégiát alkalmaz.

Резюме *Syringa josikaea* Jacq. fil – єдиний палеоендемїк флори Закарпаття, характеризується диз'юнктивним типом ареалу в Східних Карпатах. Популяції малі, ізольовані й дуже вразливі. На основі узагальнення наукових даних та власних досліджень наведено перелік місць зростань виду, що нараховує 12 локалітетів. Проаналізовано фітоценотичні описи з двох місць зростань виду у верхів'ях річок Уж і Латориця. На досліджених ділянках, які відносяться до болотистих вільшників, переважають види класу *Alnetea* і порядку *Fagetalia*. Місця зростання характеризуються щільним і багатим на види чагарниковим ярусом, на окремих ділянках, у залежності від рівня води, формується відносно багатий трав'яний покрив. Переважають види з євразійським і європейським типами поширення, які властиві для атлантичних листопадних лісів та свіжих і вологих місцезростань. За відношенням до кислотності ґрунту більшість видів характеризується приуроченістю до умов у діапазоні від нейтральних до слабо основних. Флористичний склад фітоценозів вказує на близький до природного стану місцезростання, адвентивні види відсутні. У холодніших умовах болотного угруповання самопідтримання популяції бузку часто здійснюється шляхом зміни стратегії в напрямку інтенсивного вегетативного відтворення рослин.

Bevezetés

A *Syringa josikaea* Jacq. fil. harmadkori reliktum, Kárpátalja flórájának egyetlen paleoendemikus faja (Fodor I. 1974). A Keleti-Kárpátok területén őshonos, diszjunkt areájú faj populációi kisméretűek, egymástól izoláltan helyezkednek el. Hideg vizű hegyvidéki patakpartok és vízmelléki égerlápok cserjéje, de a megmaradt állományok gyakran forgalmas utak mentén vagy lakóterületek határában találhatóak, ezért erősen veszélyeztetettek. Bár a századforduló óta a populációk élőhelyei ismertek, részletes florisztikai cönológiai vizsgálatuk ezidáig nem készült el.

Irodalmi áttekintés

Reichenbach *Plante Criticae* című felsorolása 1831-ből az első enumeráció, amelyben hivatalosan szerepel ez a faj. (VIII. P.780 és 1049-es sorszámú növény). Fuss M. (1866) *Flora Transilvaniae Excursoria Csibiniben* csak erdélyi előfordulását említi. Borbás Vince a *Természetrzaji füzetekben* (1884) megemlíti, hogy már Kitaibel is találkozott a növényvel a Munkács–Lemberg útvonalon és *Syringa prunifolia* Kit. néven leírta. Janka Viktor (1885) *Österreichische Botanische Zeitschrift* oldalain a máramarosi élőhelyet említi – Ökörmezőt (Ripinye) –, de ez az élőhely valószínűleg a ma is ismert kelecsényi élőhely lesz. Ezt követően több munkában csak a faj erdélyi előfordulásáról írnak: Borbás Vince *Erdészeti lapok* (1885), Flatt Károly *Erdészeti lapok* (1887), Alföldi

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Biológia Tanszék, tanár.

** Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar, Növénytani Tanszék és Soroksári Botanikus Kert, egyetemi docens.

Flatt Károly a *Nagyvárad* című napilap (1891), Baumgarten (1885 cfr. Botanische Central Blatt 22.), Simonkai Lajos (1886) *Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata*.

1909-től 1913-ig szinte minden évben megjelenik egy-egy részletesebb ismertetés a Jósika orgona élőhelyeiről. Thaisz Lajos, 1909-ben a *Magyar Botanikai Lapokban* már a kárpátaljai, Ung, Bereg és Máramaros *Syringa josikaea* élőhelyeket részletezi. Később Blattny Tibor (1910) megerősíti a korábbi Ung melléki előfordulásokat. Thaisz Lajos 1912-ben négy újabb élőhelyét ismerteti a Latorca vízgyűjtőjéből és kettőt a Sztrij vízgyűjtőjéből. Blattny T. 1913-ban, a Thaisz által említett élőhelyekből négyet megtalált az Ung völgyében, de a többit a helységnevek azonosítása miatt nem erősíti meg.

Natter-Nád Miksa 1964-ben *Újabb virágoskönyv* című munkájában cáfolja azon szerzők felvetését, akik a *S. emodi*-val azonosítják. Önálló fajnak tekinti, de főképpen a taxon kertészeti vonásait taglalja. A *S. emodi*-val való azonosítást már korábban Flatt Károly is cáfolta (1891).

1974-ben megjelenik Fodor István *Kárpátalja flórája* című munkája, melyben csak említés szinten foglalkozik a fajjal. 1989-ben Gorb V. Ukrajna orgonáiról szóló összefoglaló munkájában, a szarvasházai (Latorca folyó vízgyűjtője) élőhelyen található egyedeket megkülönbözteti taxonómiailag és *Syringa josikaea* var. *Gorb*-ként írja le. Komarovára hivatkozva (1940) a faj reliktum státuszára vonatkozóan azt írja: „Nyugat-Európától Kelet-Ázsiáig összefüggő areája volt”. A Volóci járásban (Felső-Hrabnica) felfedezett területet saját, új lelőhelyi adatának tekinti (Gorb V. 1989). Ez a terület vélhetően a Kitaibel Pál által leírt területtel azonos. (Jávorka S. 1957)

Sztojko Sz., Gadacs E., Simon T., és Mihalik Sz. (1991) *A Kárpátok védett ökoszisztémái* című munkájukban megerősítik, hogy a faj valóban harmadkori reliktum, Erdélyből 16 élőhelyről említik és közel annyi élőhelyről az Erdős Kárpátokból, Fekete L. Blattny T. (1914) művére hivatkozva, azt is hozzátesszik, hogy ezen élőhelyek közül valószínű több már megsemmisült. A későbbiekben Sztojko Sz. említi, hogy az orgona szigetszerű élőhelyei Kárpátalján az Ung, a Latorca, a Nagy-ág (Rika) folyók és mellékfolyóinak forrásvidéke környékén fordulnak elő. A Sztrij folyó forrásvidéki előfordulását (Lembergi (Lviv) megye), Wierdakra (1923) hivatkozva említi. Részletesebben ír továbbá a szarvasházai természeti emlékről, melyek területi megoszlása 4 ha Szarvasházán, és 2 ha Páskivciban. Megnevezi az itt található társulásokat: *Syringeto-Alnetum incanae calthosum*, *Syringeto-Alnetum incanae filipenduloso-calthosum*, és megemlíti a jellemző fajokat. Említést tesz a Klimeci Természeti Emlékről, amely a Sztrij folyó forrásvidékénél található és területe 2,6 ha. Az itt található társulás neve *Alnetum incanae syringeto-calthoso-filipendulosum*. 1998-ban Sztojko szerkesztésében megjelenik *Ukrajna Nyugati Régiójának Ritka Fitocönózisai* (Regionális Zöld Könyv), amelyben 233 ritka asszociációt sorol fel. Az *Alnetum (incanae) syringosum*, *Fraxinetum (excelsioris) syringosum* társulásoknak a lemergi területen két élőhelyét – a Klimecét és a Szkolivszejei járásban lévő – nevezi meg. Összesen 6 élőhelyet említ. A kárpátaljai területen lévő élőhelyeket konkrétan nem nevezi meg, csak a területi erdészeteket sorolja fel (a Szarvasházai (Zsdenyijevo), a Volóci (Volovec), az Ökörmezői (Mizshirje) erdészetek).

A Kárpátok Vörös Könyvének Lapjaiban Szobka (2002) csak földrajzi régiót nevez meg, konkrét előfordulást nem említ.

Felybaba-Klusina L. (2005) négy ismert és egy ismeretlen élőhely cönológiai felvételeit közli. Egy, az általuk felfedezett ez idáig ismeretlen élőhely az Agrolisz Alsóvercekei (Nyizsnyovoritszkij) Erdészet 14 részlegében található, Romanovecinek nevezett élőhely.

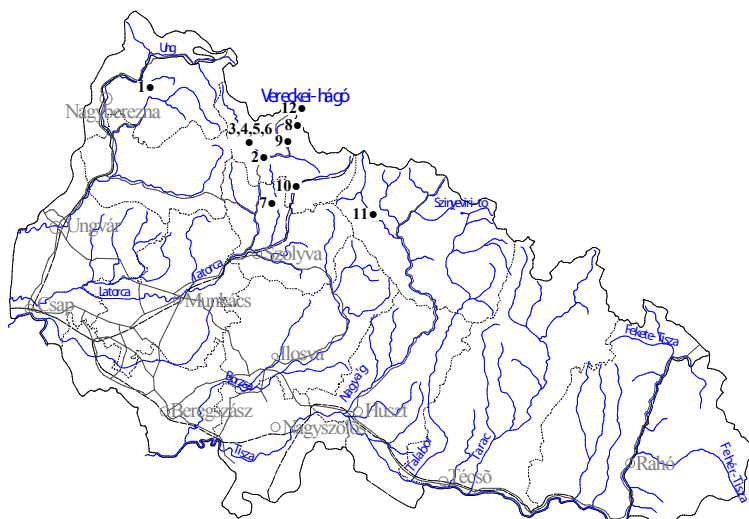
Sztojko Sz. (2007) szerkesztésében az Uzsanszki Nemzeti Park kiadványában összesen 5 élőhely szerepel: az Izkai Erdészet területén a Ripinka- és a Ricska-patak között elterülő, a Szarvasházai (Zsdenyijevo) Erdészet területén a Zsdenyjevka patak mentén lévő, és a Vezérszállás (Pidpolozje) község melletti élőhelyek. (Ez utóbbi kettő a Latorca felsőfolyása

mentén található). A Klimeci Erdészethez tartozó élőhely a Sztrij folyó völgyében, Lemberg (Lviv) megyében található. Részletesebben jellemzi az Ung völgyében megmaradt egyetlen élőhelyet, a Zsornavai Erdészet területén lévő Borszucsina Botanikai Emléket. Ezeket a területeket Fekete L., Blattny T.-re és Wierdakra (1923) hivatkozva közli.

A faj, különös flóratörténeti és természetvédelmi jelentőségéhez képest eddig kevésbé kutatott, élőhelyeinek részletes cönológiai-ökológiai vizsgálatát Kárpátalján eddig nem végezték el. Jelen munkánk célja ezen vizsgálatok elvégzése és eddigi eredményeink összefoglalása.

Anyag és módszer

A magyar orgona, irodalomból ismert és általunk is megtalált kárpátaljai populációiról áttekintő térképet készítettünk (1. ábra). Ezek közül két, földrajzilag egymástól távol eső termőhelyen vizsgáltuk a növényzetet. Az egyik a Latorca vízgyűjtőjéhez tartozó Zsdenyijevka-patak partján terül el, és négy kisebb foltból áll. Ezen orgona élőhelyek két területe a legtöbbet vizsgáltak közé tartozik. Gorb V. (1989), Sztojko Sz. (1991), (1998) Felybaba-Klusina I. (2005). A másik az Ung felső szakasza mentén, Alsó-Felső Roztoka község határában élő kisméretű állomány. Ezt korábban Felybaba-Klusina I. (2005) és Sztojko Sz (2007) említi. Az említett szerzők által készített növényzeti felvételek nem Braun-Blanquet módszerét követik, így a fajok felsorolása mellett a dominanciaviszonyokra nem lehet jól következtetni.

1. ábra. A *Syringa josikaea* általunk azonosított termőhelyi-előfordulásai Kárpátalján

Ung völgye

1. Alsó-Felső Roztoka (Kosztrinszka Roztoka) Borszucsinó-dűlő

Latorca völgye

2. Vezérszállás (Pidpolozja). 3. Szarvasháza (Zsdenyijevó) helyi jelentőségű természeti emlék. 4. Zbun (Zbiné) és Hidegrét (Paskivci) között. 5–6. Hidegrét (Paskivci) fölött két területen. 7. A szolyvainak nevezett terület. 9. Medvefalva (Medvezsa). 8. Latorcafő (Latirka) (egy bokor a falu központjában Fekete L.–Blattny T. 1913). 10. Almásmező (Jablonyevo)

Nagy-ág (Rika) völgye

11. Kelecsény (Kelecsenyi)

Sztrij folyó völgye

12. Klimec Országos Jelentőségű Természeti Emlék, Lembergi megye

A területeket két vegetációs periódusban: nyári, illetve őszi aszpektusban vizsgáltuk. A tavaszi magas vízborítottság, a hideg víz a lágyszárúak megjelenésének késleltetését eredményezi.

Az élőhelyek többszöri, részletes bejárása után összeállítottuk a terület növényzetének fajlistáját. A jellemzőnek ítélt pontokban 10x10 méteres mintavételi négyzeteket jelöltünk ki és ezekben Braun-Blanquet (cit. in Kárpáti – Kárpáti 1968) -módszer alapján cönológiai felvételeket készítettünk. A cönológiai táblázatokban feltüntettük a fajok A-D és frekvencia-értékeit. A fajlista alapján meghatároztuk a magyar orgona élőhelyein lévő növényzet fajainak flóraelem, életforma, Simon-féle természetvédelmi értékek (T, W, R Simon 1992), és Borhidi-féle szociális magatartástípus kategóriák szerinti eloszlását (Borhidi 1993). Az összesített tabellákból meghatároztuk a jellemző cönoszisztematikai csoportokat és azok megoszlását. A flóraelem-spektrum vizsgálatánál a fajokat hat flóraelem-kategóriába vontuk össze (részletesen lásd a 2. ábra magyarázatát).

Eredmények

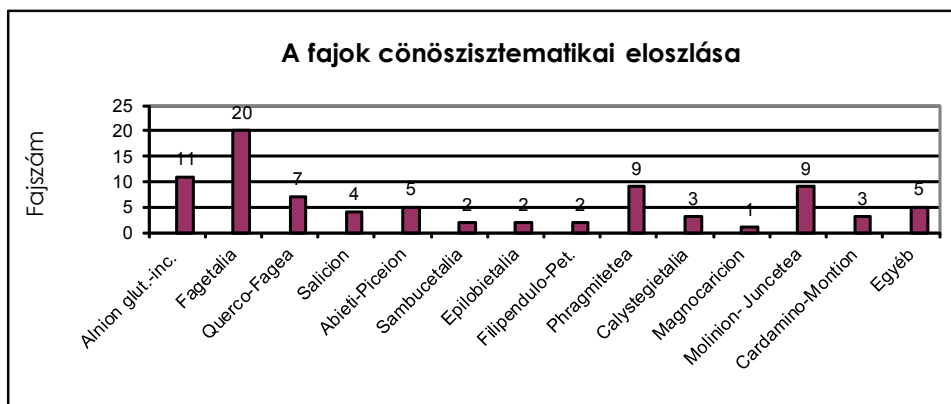
Ahogy az 1. ábra feltünteti, Kárpátalján összesen 11, a Lembergi megyében pedig 1 élőhelyet kutattunk fel és jártunk be.

A cönológiaiilag eddig felmért két területről összesen 93 edényes növényfajt, valamint két nemzetségre határozott mohataxont írtunk le. A Borszucsinó-dűlő területén 29, a szarvasházain pedig 64 faj gyűlt össze. Az egyes négyzetek fajszáma 16 és 54 között változott. (1. táblázat)

A *Syringa josikaea* mindkét élőhelye alapvetően cserjés láperdő. A lombkorona szintet a Latorca menti élőhelyeken az *Alnus incana* alkotja, melyen kívül csak elvéve egy-két *Salix alba*, *Salix fragilis* vagy *Acer pseudoplatanus* fordul elő. Az Ung felső folyása menti kis kiterjedésű termőhelyen a közép-európai lombos erdő fajtái, elsősorban a *Fraxinus excelsior*, a *Fagus sylvatica* és a *Corylus avellana* fává növő példányai jellemzők. Tehát a két terület lombkorona szintje jelentősen eltér.

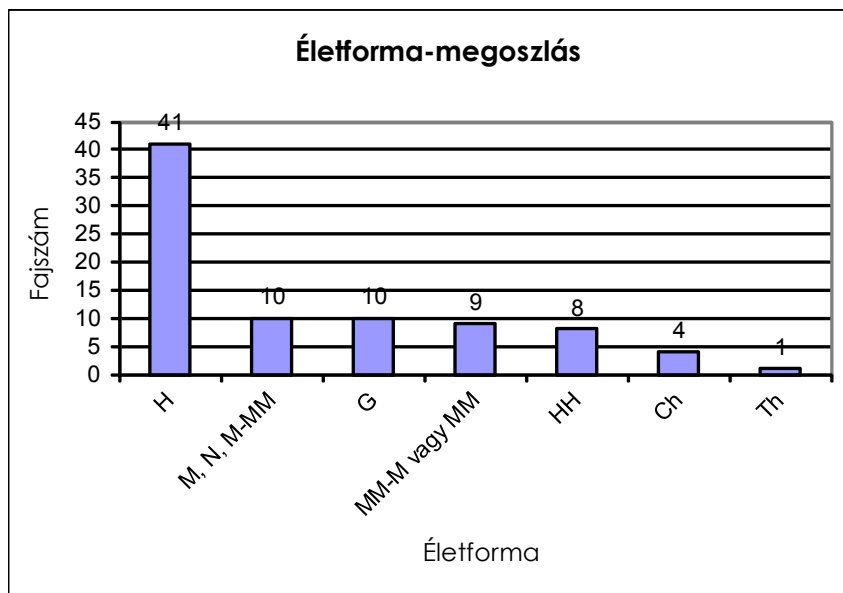
A cserjeszint mindkét terület vizsgált foltjaiban fejlett és fajgazdag. Domináns fajok az orgona mellett a lombkorona szintnél már említett *Corylus avellana* és más bükkös illetve jegenyefenyves-bükkös elegyes fajok (pl. *Daphne mezereum*), valamint ennek a vegetáció zónának a jellegzetes, patakpartot kísérő fajtái (pl. *Frangula alnus*, *Salix caprea*).

A gyepszint borítása a tavaszi, illetve késő őszi magas vízállást követően viszonylag fejlett. Nagy konstanciájú fajok a leginkább Alnetea, Alnion csoportba tartozó lágyszárúak (pl. *Chrysosplenium alternifolium*, *Caltha palustris subsp. laeta*, *Carex remota*, *Dryopteris carthusiana*). Ugyancsak jelentős számban fordulnak elő a Fagetalia, Fagion elemek is, bár ezek konstancia-értéke rendszerint alacsonyabb (pl. *Athyrium filix-femina*, *Stellaria nemorum*, *Gentiana asclepiadea*, *Asarum europeum*). A Latorca és az Ung élőhelyei közötti markáns különbség a gyepszintben is megmutatkozik. A Latorca felső folyása mentén az élőhely nagyobb fajgazdagságát jelzi, hogy a fent említett cönológiai csoportok fajtái mellett nagy konstanciával vannak jelen a Molinio-Juncetea csoportba tartozó lápi elemek (pl. *Crepis paludosa*, *Lysimachia vulgaris*, *Veratrum album*), a patakparti magaskórós fajok (pl. *Filipendula ulmaria*, *Cirsium oleraceum*), és a mocsaras területek gyakori előfordulását lágyszárú fajtái a Phragmitetea-Calistegietalia csoportból (pl. *Lycopus europaeus*, *Juncus effusus*, *Ranunculus repens*, *Solanum dulcamara*). Az élőhelyen friss víz felbukkanását jelzik a forráslápok fajtái (*Veronica becabunga*, *Cardamine amara*). (1. táblázat, 2. ábra)

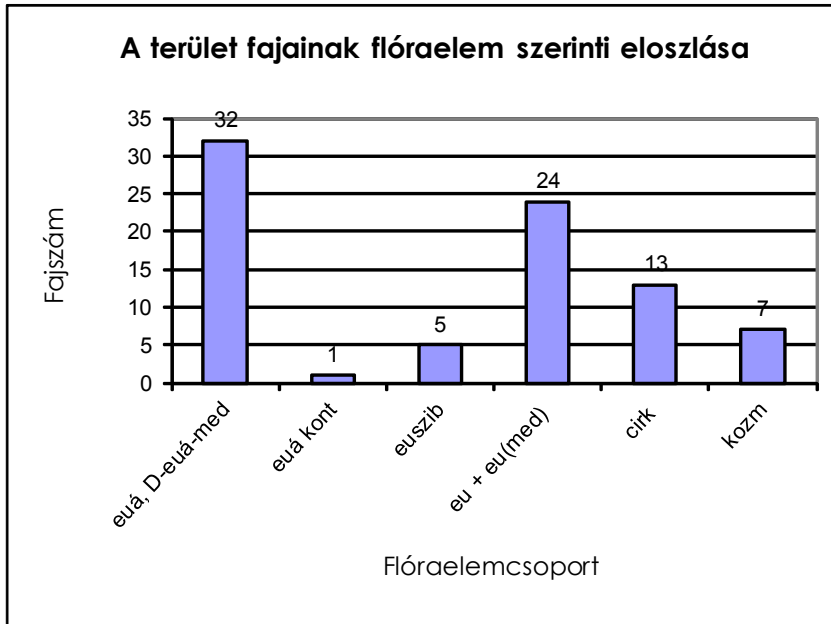
2. ábra. A vizsgált területek fajainak cönoszisztematikai csoportok szerinti csoportrészesedése

Az életforma-szerinti csoportrészesedés (3. ábra) alapján megállapítható, hogy a termőhelyeken az évelő fajok dominálnak (H). Ezek közül tömeges a *Caltha palustris subsp. laeta*, a *Cardamine amara* és a *Filipendula ulmaria*. A cserjék, a fák és a geophyton fajok (M, N, MM, G) csoportrészesedése közel azonos. A mocsári és vízi növények (HH) száma is viszonylag magas.

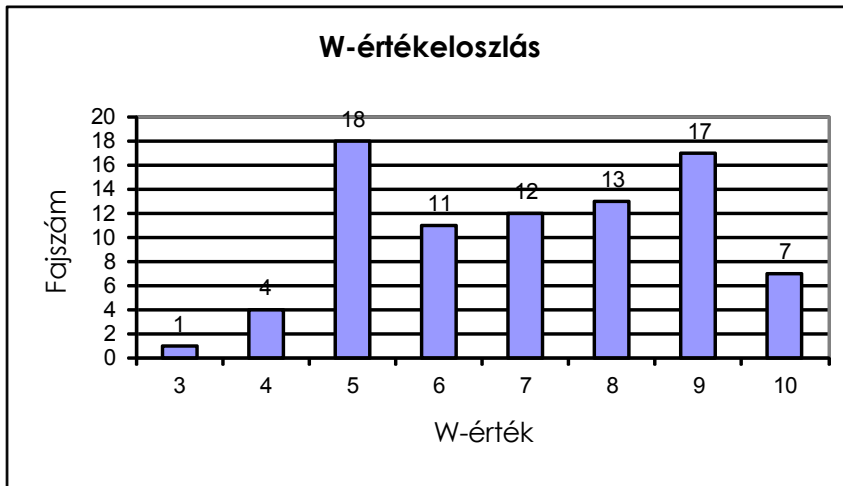
3. ábra. A vizsgált területek Raunkiaer-féle életforma szerinti megoszlása

A flóraelem típusok viszonylag keskeny spektrumot mutatnak. A vizsgált területeken eurázsiai fajból van a legtöbb (32), de jelentős az európai elterjedésű fajok száma is (24). (4. ábra). A cirkumpoláris elemek magas száma a hideg párás levegőjű termőhelyi adottságokból következik. Adventívek nincsenek a területeken, a kozmopoliták száma a természetes állapotú vizes élőhelyekre jellemző.

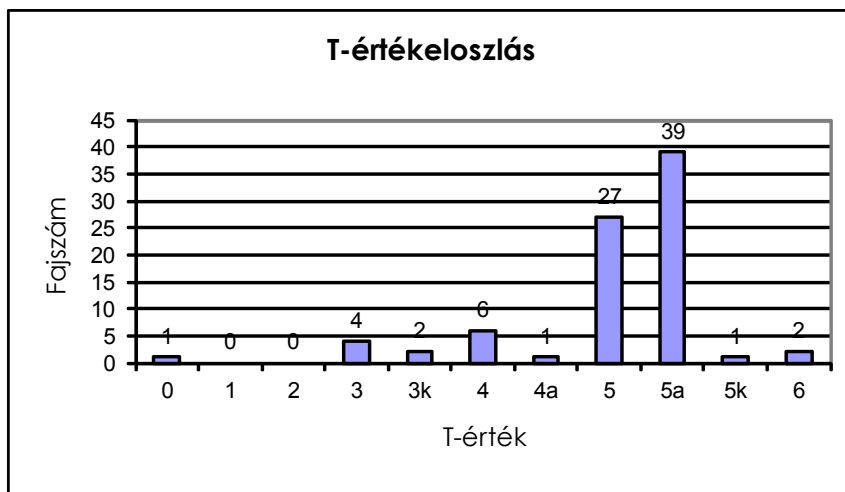
4. ábra. A vizsgált területek flóraelem eloszlása

Bár a vízgazdálkodási mutatók alapján a *S. josikaea* élőhelyeinek fajai viszonylag széles spektrumot fednek le (5. ábra), a fajok többsége a mérsékelt nedves és igen vizes tartományba, illetve ezek közé esik. A szárazságtűrők viszont hiányoznak. Ez megfelel a várakozásnak, hiszen a területek láthatóan bő vízellátottságúak.

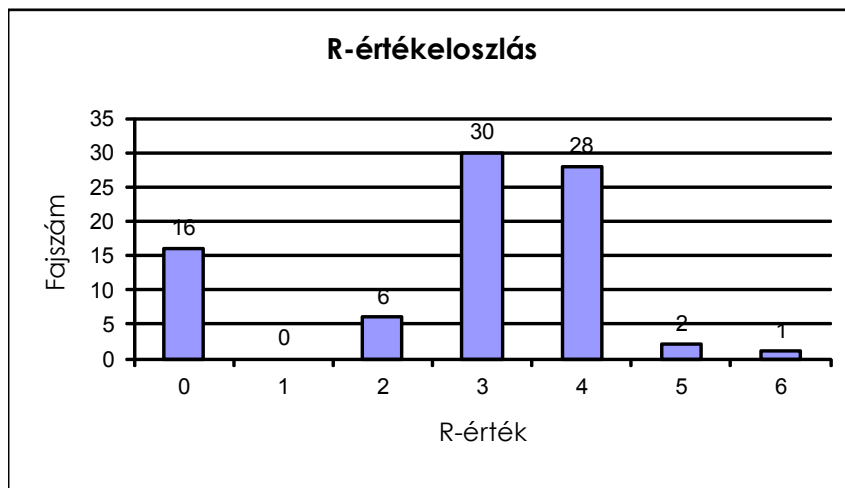
5. ábra. A vizsgált területek fajainak csoportrészesedése a relatív vízigény (W) alapján

A hőmérséklet igényüket tekintve a területeken található fajok túlnyomó többsége az atlantikus lomberdő klímára jellemző (6. ábra).

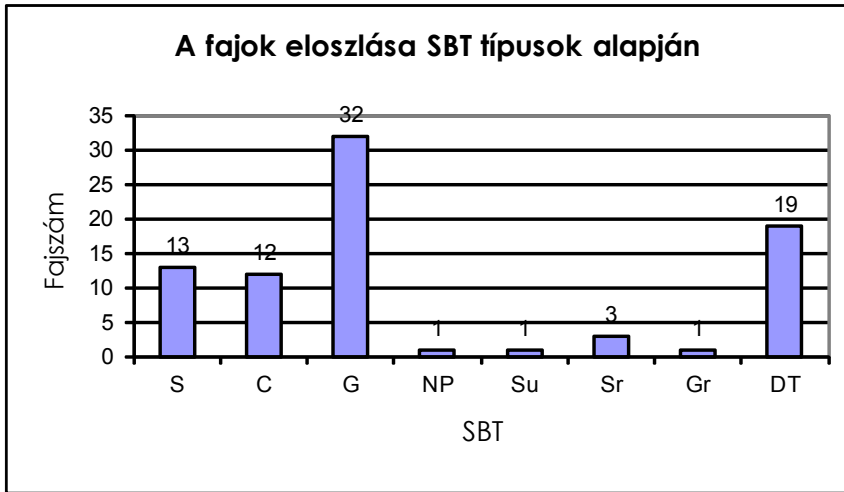
6. ábra. A vizsgált területek fajainak csoportrészesedése a relatív hőigény (T) szerint

A fajok pH-igényét mutató R-értékek közül két érték, a 3-as és 4-es emelkedik ki (7. ábra), a közel semleges és az enyhén meszes talajokat kedvelő növények együttesen a fajok 70%-át teszik ki. Jelentős még a pH-ra nézve tág tűrésű fajok aránya (19%). Ez a mutató a semleges pH-jú láperdőkre jellemző talajra utal, mely kialakítását a folyamatos frissvíz utánpótlás is meghatározza.

7. ábra. A vizsgált területek fajainak csoportrészesedése a talajkémhatás (R) szerint

A területek természetességének vizsgálatából kiderült, hogy mindenütt a természetes élőhelyekre jellemző fajok túlsúlya mutatkozik (8. ábra). A bolygatott termőhelyek növényei közül csak a természetes zavarástűrő növényfajok vannak jelen. A magyar orgonán kívül további két olyan fajt találtunk, amely Ukrajnában törvényes védettséget élvez. Ezek az *Epipactis palustris* és a *Huperzia selago*. A megtalált fajok közül említésre méltó még ritkasága folytán a *Valeriana simplicifolia*, amely az ukrain hegyvidéken csak néhány helyről ismert.

8. ábra. A fajok csoportrészesedése a Borhidi-féle szociális magatartás (SBT) típusok szerint

Az összesített cönológiai tabella 10 felvételi négyzet adatait foglalja össze. Az élőhely domináns vegetációmozaikjai a hideg montán jellegű patakparti láperdők a fent említett domináns szintekkel és fajokkal.

Következtetések

A kárpátaljai magyar orgona termőhelyei jellegzetesen láperdős területek, ahol *Alnetea*, *Fagetalia* fajok dominálnak. A vizsgált két termőhelyen a lombkoronaszint faji összetétele hasonló, bár a fajok dominancia viszonyai eltérnek. Az Ung melletti Alsó-Felső Roztokán zárt bükkös erdőben található az élőhely, ezért a *Fagetalia* elemek vannak túlsúlyban. A területekre jellemző a dús és fajgazdag cserjeszint, helyenként viszonylag gazdag lágyszárú szinttel. A cserjeszintben többször az orgona tömeges megjelenését tapasztaltuk, a lápos-vizes talajon gyakorta több száz sarjat képezve domináns fajjá válik. A lágyszárúak között is dominálnak az égeres és bükkös fajok, melyek mellett patakparti magaskórós, lápi, mocsári, forráslápi elemek is megtalálhatók. A vizsgált területek flóráját legnagyobb részt eurázsiai és európai elterjedésű fajok alkotják, melyek az atlantikus lomberdő klímára és üde-vizes élőhelyekre jellemzőek. A fajok nagy többsége pH-igényét tekintve semleges-enyhén meszes élőhelyeket kedvel.

Bár az élőhelyek kis kiterjedésűek, növényzetük mégis természetes állapotú, a magyar orgonán kívül más törvényileg védett vagy ritka fajt is találtunk bennük. Gyomosító és adventív kompetitor fajok nem jellemzőek.

1. táblázat. A vizsgált területek összesített cönológiai tabellája
(felvételek ideje 2006–2007)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.		
borítás											AD	K
lombkoronaszint	30-40 %	40%	35%	50%	50%	40%	5%	40%	10%	10%		
Aln.glut.inc., Alnetea, Alno-Padion												
Alnus incana	3	3	3	3	3-4	3	-	-	-	-	3-4	IV
Salicion												
Salix alba	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	I
Fagetalia, Fagion, Querco-Fagetea												
Fraxinus excelsior	-	-	-	-	-	-	-	3	1	1	1-3	III
Corylus avellana	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	II
Fagus sylvatica	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	I
Acer pseudoplatanus	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	I
cserjeszint	70-75%	25%	60%	70%	70%	50%	70%	40%	40%	50%		
Aln.glut.inc., Alnetea, Alno-Padion												
Alnus incana	-	1	1	-	-	2	2	-	-	-	1-2	III
Viburnum opulus	1	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+1	III
Salicion												
Salix cinerea	-	-	-	1	+	-	4	-	-	-	+4	III
Fagetalia, Fagion, Querco-Fagetea												
Syringa josikaea	4	2	4	3	4	3	3	+1	-	2	+4	V
Acer pseudoplatanus	1	+	-	+	1	-	-	-	-	-	+1	III
Daphne mezereum	2	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+2	III
Corylus avellana	2	2	2	2	1	1	1	2	-	2	1-2	V
Frangula alnus	-	-	-	1	1	+	1	-	-	-	+1	III
Euonymus europaeus	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	I
Ulmus glabra	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	I
Fraxinus excelsior	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	I
Sambucetalia												
Salix capraea	3	1	-	-	-	1	-	-	2-3	+	+3	III
Sambucus nigra	2	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+2	III
Abieti-Piceion												
Sorbus aucuparia	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	II
Abies alba	-	-	-	+	1	+	-	+	-	+	+1	III
Picea abies	-	+	-	-	-	-	+1	-	-	+	+1	III
Epilobietea												
Rubus idaeus	-	-	+	1	1	-	-	-	-	-	+1	III
Gyepszint	60%	100%	100%	80%	80%	90%	80%	80%	70%	80%		
Aln.glut.inc., Alnetea, Alno-Padion												
Syringa josikaea	-	-	-	-	-	2	-	1-2	1	3-4	1-4	III
Dryopteris carthusiana	+	-	-	1	+	+	2	-	-	+	+2	IV
Chrysosplenium alternifolium	1	-	1	+	+	+	+	-	+	+	+1	V
Carex remota	+	-	+	+	+	+	2	+	-	2	+2	V

<i>Ajuga reptans</i>	+	-	-	+	+	+	+	-	-	1	+1	IV
<i>Caltha palustris</i> subsp. <i>laeta</i>	+	3	3	+	2-3	3	2	4	1	3	+4	V
<i>Rubus caesius</i>	-	+	-	1	-	-	-	-	-	-	+1	II
<i>Valeriana simplicifolia</i>	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	III
<i>Rubus caesius</i>	-	+	-	1	-	-	-	-	-	-	+1	II
<i>Lysimachia nummularia</i>	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	II
<i>Circaea alpina</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	I
<i>Equisetum sylvaticum</i>	-	-	-	-	-	-	-	1-2	-	1	1-2	II
Fagetalia, Fagion, Querco-Fagetea												
<i>Dryopteris filix-mas</i>	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	I
<i>Gentiana asclepiadea</i>	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	IV
<i>Stellaria nemorum</i>	+	-	+	+	+1	-	-	-	-	-	+1	III
<i>Geum urbanum</i>	-	-	+	+	1	-	-	-	-	-	+1	III
<i>Athyrium filix-femina</i>	-	1	1	+	1	+	-	+	1	2	+2	V
<i>Galium odoratum</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	I
<i>Galeobdolon luteum</i>	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	II
<i>Oxalis acetosella</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	I
<i>Carex sylvatica</i>	-	-	-	+	-	+	1	2-3	-	-	+3	III
<i>Impatiens noli-tangere</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	1-3	II
<i>Paris quadrifolia</i>	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+	III
<i>Dactylorhiza maculata</i>	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	I
<i>Aegopodium podagraria</i>	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	I
<i>Fraxinus excelsior</i>	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	I
<i>Asarum europaeum</i>	-	-	-	-	1	3	1	-	-	-	1-3	III
<i>Petasites albus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	I
<i>Circaea lutetiana</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-	+1	I
<i>Myosotis sylvatica</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	I
Molinio-Juncetea												
<i>Lysimachia vulgaris</i>	+	+1	-	-	-	-	+	-	-	-	+1	III
<i>Veratrum album</i>	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	III
<i>Carduus personata</i>	1	-	-	3	+	-	-	-	-	-	+3	III
<i>Stellaria graminea</i>	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	I
<i>Crepis paludosa</i>	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	III
<i>Deschampsia caespitosa</i>	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
<i>Glyceria aquatica</i>	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
<i>Lychnis flos-cuculi</i>	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
<i>Scirpus sylvaticus</i>	-	-	+	-	-	3	-	-	-	-	+3	II
Filipendulo-Petasition												
<i>Chaerophyllum cicutaria</i>	+	2-3	4	1	3	2	1	-	-	-	+4	IV
<i>Filipendula ulmaria</i>	3	4	4	1	1	5	2	-	-	-	1-5	IV
<i>Cirsium oleraceum</i>	+	2	2	1	1	1	2	-	-	-	+2	IV

Phragmitetea												
Lycopus europaeus	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	IV
Ranunculus repens	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	2	II
Juncus effusus	-	+1	1	+	-	1	3	-	-	-	+3	III
Eupatorium cannabinum	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	II
Lythrum salicaria	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+	II
Ranunculus repens	-	-	1-2	-	-	1	2	-	-	-	1-2	III
Equisetum fluviatile	-	1	-	-	-	-	+	-	-	-	+1	II
Poa palustris	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
Equisetum palustris	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+	II
Calystegietalia												
Solanum dulcamara	1	1	2	+	+	+	+	-	1-2	+	+2	V
Rumex obtusifolius	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	I
Urtica dioica	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	I
Cardamino-Montion, Nasturion												
Nasturium officinale	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	I
Veronica beccabunga	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	I
Cardamine amara	4	1	1	4	3	1	1	-	-	-	1-4	IV
Myosotis palustris	-	1-2	1	-	-	-	-	-	-	-	1-2	II
Egyéb fajok												
Carex paniculata	-	2	2	1	1	-	-	-	-	-	1-2	III
Huperzia selago	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	I
Aconitum paniculatum	-	1	+	-	-	-	-	-	-	-	+1	II
Polygonum persicaria	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	II
Galium palustre	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	I
Angelica palustris	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
Lysimachia thyrsoiflora	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
Ranunculus flammula	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	I
Mohaszint		50%		50%				60%	60%	60%		
Mnium sp.	2	-	-	2	-	-	-	3	3	3	2-3	III
Plagiomnium sp.	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	3	III

IRODALOM

- Baumgarten, Ch.G. (1885). cfr. Botanische Central Blatt 22. p. 148.
- Blattny T. (1910). *A Syringa Josikaea Jacq. elterjedéséhez*. Bot. közl. 9/3; 163.
- Blattny T. (1913). *Újabb adatok a Syringa Josikaea Jacq. fil. elterjedéséhez*. Bot. közl. 12: 12–14.
- Borbás V. (1884). *A magyar nemzeti Múzeum növénytani kéziratából*. Természetrzaji füzetek. VIII/2. p. 75.
- Borbás V. (1885). *Syringa prunifolia Kit.* In „Különfélék”. Erdészeti lapok. 4. p. 396
- Borhidi A. (1993). *A magyar flóra szociális magatartás típusai, természetességi és relatív ökológiai értékszámai*. Janus Pannonius Tud. Egy. Kiadványai, Pécs, pp. 1–95.
- Fekete L. Blattny T. (1913). *Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a Magyar állam területén I-II.* Selmecbánya.
- Felybaba-Klusina L. (2005). *Ukrán Botanikai Folyóirat*, 62/4. pp. 484–494

- Flatt K. (Alföldi) (1891). *A Jósika-fáról*. Nagyvárad c. napilap. Március 29.
- Flatt K. (1887). *A Syringa josikaea Jacq. fil. faji önállóságáról*. Erdészeti lapok. 26: 568–581.
- Flatt K. (1890). *Briefe über die Syringa Josikaea Jacq. fil. Ein Beitrag zur Geschichte dieser Pflanze*. Verh. Mitth. Siebenbürg. Ver. Naturwiss. 40: 113–122.
- Fodor I. (1974). *Kárpátalja flórája*. Viscea Skola Lvivszkoho Univerzitetu, Lviv p. 100
- Fuss M. (1866). *Flora Transsylvaniae Excursoria*. Csibini. p. 432
- Gorb. V. K. (1989). *Orgonák Ukrajnában*. Naukova Dumka, Kijev pp. 47–49
- Janka V. (1885). *Syringa josikaea Jacq., f. und anderes Neue aus Marmaros*. Österreichische Botanische Zeitschrift, 35; 313–316.
- Jávorka Sándor (1957). *Kitaibel Pál*. Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 59.
- Kárpáti. I.–Kárpáti I.-né (1968). *Növényföldrajzi gyakorlatok*. Keszthelyi Agrártudományi Főiskolai jegyzet.
- Natter-Nád M. (1964). *Újabb virágoskönyv*. Mezőgazdasági kiadó. Budapest. pp. 275–289
- Reichenbach, L. (1823). *Iconographia botanica, seu Plantae criticae, icones plantarum rariorum*. Friedrich Hofmeister. Leipzig.
- Simonkai L. (1886). *Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata*. Magy. Kir. Term. Tud. Társ. Budapest. p. 392
- Szobka, V. G. (2002). *A Kárpátok Vörös Könyvének Lapjai*. Fitoszociocentr, Kijev. pp. 50–51
- Sztojko, Sz., Gadacs, E., Simon T., Mihalik, Sz. (1991). *A Kárpátok védett ökoszisztémái*. Szvit, Lviv. pp. 176–177
- Sztojko, Sz., Gadacs, E., Simon T., Mihalik, Sz. (1998). *Ukrajna Nyugati Régiójának Ritka Fitocönózisai* (Regionális Zöld Könyv) Polli, Lviv. p.10. p.70
- B.M. Antoszyk, és mts. (1998). *Kárpátalja Természetvédelmi Alapja*. Rakhiv. p. 69
- Simon T. (1992). *Magyarországi edényes flóra határozója*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Thaisz L. (1909). *A Syringa Josikaea Jacq. fil. mint növénygeográfiai útmutató*. Magy. Botanikai Lapok. VIII/5: 217–221.
- Thaisz L. (1912). *Syringa Josikaea Jacq. fil. újabb termőhelyei*. Magy. Botanikai Lapok. XI: 236–237.
- Wierdak, Sz. (1923). *Bez Josiki (Syringa josikaea Jacq. fil.) w Karpatach nad górnym Stryjem (Syringa josikaea Jacq. au cours superieur de Stryj dans les Carpathes)*. Acta Societatis Botanicorum Poloniae. 1. 2: 86–89.
- Dyiduh J. L. szerk. (2009). *Ukrajna Vörös Könyve*. Növényvilág, Globalkonzaltling Kijev
- Sztojko Sz., Gadács E, Taszenkevics L. (2007). *Uzsanszkij Nemzeti Park. Polifunkcionális jelentősége*. Merkator, Lviv p. 306.

A-19 Acta Beregsasiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 196 с.
(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)
ISBN 978-966-2595-07-9

«Acta Beregsasiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за друге півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001.2
ББК 72

Наукове видання

ACTA BEREGSASIENSIS

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)

2010/3
Том IX, № 3

РЕДАКЦІЯ: *Когут А., Пенцкофер І.*
КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*
ВЕРСТКА: *Гороній А.*
ОБКЛАДИНКА: *К&P*
ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 08.11.2010. Підписано до друку 26.11.2010.
Папір офсетний. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 15,8. Тираж 250. Зам. 434.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.